

Rimska vojska

Rimska vojska je u svoje vrijeme bila najjača i najmoćnija vojska u Europi. Omogućila je pretvaranje malog grada na sedam brežuljaka u veliko carstvo koje se protezalo od Portugala na zapadu do Mezopotamije na istoku. Kao i svaka druga, rimska je vojska prošla brojna razdoblja reformi i reorganizacije te se mijenjala usporedno s državom i rimskim društvom. Bila je nositeljica romanizacije i gradnje infrastrukture, a i time rimske civilizacije.

Rimsku vojsku možemo promatrati kroz nekoliko ključnih razdoblja: doba rane Republike, doba kasne Republike, doba Principata i ranog Carstva te doba kasnog Carstva. Sami početak rimske vojske možemo pratiti od njegove samostalnosti od Etruščana krajem 6.st.pr.Kr kada Rim počinje razvijati svoju vojsku po uzoru na Grke i Etruščane. U početku su prihvatili „hoplitsku revoluciju“ te preuzeli grčki ustroj vojske, poput većine tadašnjih naroda. Problem je bio to što su Rimljani morali sami kupiti opremu za ratovanje što je izazvalo velike socijalne razlike među vojnicima, koje će tek riješiti Gaj Marije. Rimljani su ubrzo shvatili kako im grčki model vojske neodgovara zbog poraza što su im nanijeli Gali početkom 4.st.pr.Kr. te su se okrenuli italskom i samničanskom ustroju vojske.

Doba rane republike

Tijekom ratova sa Samničanima i s ostalim italskim plemenima u središnjoj Italiji, Rimljani su organizirali vojsku na samničanski način, tj. manipularni ustroj. Rimljani su uveli novi pojam legiju i novi bojni red zvan *triplex acies*. Tu formaciju čine tri linije koje su organizirane po manipulama, malim vojnim jedinicama od 120 vojnika raspoređene poput šahovskog polja. Svaka bojna linija brojila je 10 manipula te ih je bilo sveukupno 30 manipula teškog pješastva, tj. 3000 vojnika. Uz to se nalaze još i pripadnici lakog pješastva, a njihov broj je iznosio 1200. I tako jedna rimska legija broji 4200 vojnika te još 200-300 konjanika. Uz rimsku legiju na krilima se nalaze i postrojbe saveznika ili *soccii* zvane *alae*¹. Sveukupno jednu klasičnu rimsku vojsku čine dvije legije, dvije *alae* i dvije jedinice konjaništva (Goldsworthy, 2003:26).

Triplex acies je formacija s tri linije. Prvu bojnu liniju čine *hastati*, koji su bili najmlađi i najsiromašniji

među teškim pješastvom, ali željni borbe i dokazivanja. Koristili su mač *gladius*, štit *scutum*, koplja za bacanje ili *pillum*, Montefortino kacigu te mali kvadratni prsni oklop. Njihova zadaća je bila suočiti se s neprijateljem i pri tome baciti *pillume* (Goldsworthy, 2003:27).

Drugu bojnu liniju čine *principesi*, koji su bili stariji i iskusniji od *hastatija* te su bili najbolji pješaci koji su se borili s mačem. Koristili su sličnu opremu kao i *hastati*: mač *gladius*, štit *scutum*, *pillum* i Montefortino kaciga. Jedina razlika je što su imali bolji zaštitni oklop koji je bio od veriga, a sam oklop je pružao daleko veću zaštitu nego prsni oklop *hastatija*. Njihov zadatak je bio popuniti praznine koje bi nastale u prvoj liniji te zadati udarac neprijateljskoj vojsci (Goldsworthy, 2003:27).

Treću bojnu liniju čine *triarii*, koji su bili najstariji i najiskusniji među teškim pješastvom. Kao veterani bore se u formaciji falanga te su jedini koristili koplje kao glavno oružje. Uz to su koristili štit *scutum*, oklop od veriga i korintsko-etruščansku kacigu. Njihov zadatak je bio stupiti u bitku ako ona krene krivim putem za Rimljane. Ukoliko bi došlo do te situacije, kada bi se prve dvije linije razbile, *triarii* bi formirali falangu te omogućili povlačenje *hastatijima* i *principesima* kako bi se regrupirali i pokušali organizirati protunapad (Goldsworthy, 2003:28).

Uz teško pješastvo nalazi se i lako pješastvo, koje su činili najsiromašniji vojnici *velitesi*. Imali su samo koplja za bacanje te su imali sličnu ulogu kao i tadašnji strijelci, a to je bilo izazvati neprijatelja na borbu i pri tome mu prorijediti vojsku. Zanimljivo je to što su koristili vučje krzno kao ogrtač kako bi prestrašili protivnike. Na kraju preostaju konjanici *equitesi*, koji su bili najbogatiji te su jedini mogli priuštiti konja za rat. Kako su *equites* činili samo plemići, broj konjanika je bio drastično malen u usporedbi s pješastvom. Stoga su Rimljani često zanemarivali svoje konjanike te su koristili najamnike umjesto njih (Ogorec, 2011:61).

O rimskoj vojsci toga doba najviše je napisao grčki pisac Polibije koji je temeljito i detaljno opisao sve aspekte rimske vojske pa se zbog toga tadašnja „manipularna legija“ zove još i „Polibijeva legija“. Ključni trenutak i izazov za „manipularnu legiju“ bio je rat s Pironom iz Epira gdje je on pobijedio Rimljane kod Asculuma 279.g.pr.Kr. uz velike gubitke, a uz to će i nastati izraz „Pirska pobjeda“. Na kraju Rimljani će pobijediti Pira kod Beneventuma 275.g.pr.Kr. kada će se Rim nakon toga sukobiti s Kartagom u tri Punska rata (Ogorec, 2011:63).

Glavni problemi tadašnje rimske vojske bili su

¹ Ona je bila sastavljena od različitih tipova vojnih jedinica: kopljanika, strijelaca, konjanika itd.

brojni. Socijalne razlike i kupovina vlastite opreme bile su zabrinjavajući problemi, ali to se nije moglo mjeriti s nedostatkom kvalitetnog i stalnog vojničkoj zapovjednog kadra. Za razliku od Kartage i Makedonije Rim je koristio senatore, tj. konzule, kao vojne zapovjednike što je bila velika greška jer mnogi nisu znali ništa o ratovanju. To se najviše odrazilo tijekom Drugog punskog rata kada je kartažanski general Hanibal u nizu bitaka pobijedio Rimljane, a napoznatija je bitka kod Kane 216.g. Unatoč pobjedama Kartažani nisu mogli ništa protiv jedne prednosti Rimljana nad Kartažanima, a to je bilo novačenje. Novačenje je omogućilo neiscrpan izvor vojnika što je na kraju i donijelo pobjedu Rimu, ali Rim i dalje nije imao stalnu vojsku unatoč činjenici da su Rimljani stalno ratovali. Svi navedeni problemi sve su više mučili Rimljane pošto su se rimske granice sve više širile te su bile nužne promjene (Skupina autora, 2007a:378).

Doba kasne republike

Uvidjevši brojne mane koje je rimska vojska imala poznati rimski senator Gaj Marije odlučio je temeljito reformirati tadašnju vojsku. Prva ključna stvar koju je Gaj Marije donio bila je opskrba vojnika oružjem i opremom od strane države ili generala. To je značilo da vojnici više nisu morali sami kupovati vojnu opremu te su tim potezom nestale socijalne razlike među vojnicima. Financiranjem vojnika od strane generala bit će veliki problem u kasnijem razdoblju jer će to dovesti do stvaranja privatnih vojski, a i s time i početak građanskih ratova (Ogorec, 2011:67).

Nakon toga Gaj Marije standardizirao vojnu opremu. Kako bi smanjio troškove logistike, tj. kako bi smanjio broj životinja potrebnih za prijenos hrane i opreme, Gaj Marije je uveo štap *furcu*, na kojem bi rimski vojnici nosili sve što je bilo potrebno tijekom vojnih pohoda, otuda i naziv „Marijeve mule“. Isto tako mijenja se i oprema vojnika. S nestankom prijašnjih podjela vojnih jedinica, rimski vojnici imali su istu opremu te su izgledali vrlo slično, pa čak i isto. I dalje se koristi mač *gladius* i koplja za bacanje, tj. *pillumi*, ali uvode se novine poput nove verzije štita *scutum*, koji je sad bio pravog pravokutnog oblika. Isto tako svi vojnici dobivaju oklop od veriga te Montefortino kacigu (Ogorec, 2011:68).

Mijenja se i organizacija vojske. Uvode se kohorte, koju su činile tri manipule². Svaku kohortu čine šest centurija po 80 vojnika te je na kraju svaka kohorta imala 480 teško naoružanih pješaka. Sama legija broji deset kohorti što sveukupno dovodi do toga da legija ima otprilike 4800 vojnika. Rimska vojska tim reformama postaje stalna i profesionalna gdje građani Rima mogu

Pre Marian Reform

Post Marian Reform

Rimski vojnici prije i poslije reformi Gaja Marija

imati vojnu karijeru uz određeni vojni rok. Časnici i vojnici dobivaju profesionalnu izobrazbu i uvježbavanje u barakama i utvrdama. Same utvrde ili *castrumi* počinju se graditi kvalitetnim materijalom, poput kamena ili opeke, a ubrzo imaju i trajnu ulogu, tj. utvrda bi se koristila i u razdoblju mira (Ogorec, 2011:68).

Nova reformirana rimska vojska, unatoč brojnim prednostima, naišla je na ozbiljne probleme, a to je pojava privatnih vojski koje nisu u službi Senata. Ubrzo počinju građanski ratovi koji će obilježiti cijelo 1.st. pr.Kr. te će ostaviti velike posljedice za budućnost. Sukob Cezara i Pompeja dovelo je do masovnog i međusobnog sukoba rimskih legija gdje se brojnost i iskustvo jedino moglo donijeti pobjedu jer su obje strane raspolagale istom vojnom opremom i vojnom formacijom. Nakon pobjede Cezara situacije unutar Rima nisu se smirile, a sama njegova smrt potresla je Republiku (Goldsworthy, 2003:49).

Sklopljen je novi sporazum između Oktavijana, Marka Antonija i Lepida, zvan još kao i Drugi trijumvirat. Lepid je brzo izbačen iz saveza te su jedino ostali Oktavijan i Marko Antonije. U novom građanskom ratu rimska mornarica će imati veliku ulogu. Još za vrijeme ratova s Kartagom Rimljani su smislili *corvus*³. Pomoću *corvusa* Rimljani su „prenijeli“ kopneni način ratovanja na more te su uspjeli poraziti Kartagu. Slične akcije i pohodi bili su poduzeti tijekom rata između Oktavijana i Marka Antonija gdje je pobjedu ostvario Oktavijan u pomorskoj bitci kod Akcija 31.g.pr.Kr, a nakon poraza Marko Antonije i Kleopatra se povlače u Egipat. U Egiptu dolazi do presudne

² Sam naziv manipula više se ne koristi.

³ Most koji bi se bacio na protivnički brod kako bi se vojnici mogli prebaciti na njega.

bitke kod Aleksandrije 30.g.pr.Kr. gdje Oktavijan dolazi do konačne pobjede nad Markom Antonijem (Goldsworthy, 2003:49).

Nakon pobjede Oktavijan je ostao kao jedini vladar u Rimu te je uspostavio svoj način vladavine principat gdje on postupno dobiva sve veću moć. Oktavijan također pokreće velike vojne reforme koje će označiti vrhunac rimske vojske.

Doba principata i ranog carstva

Za vrijeme Oktavijana rimska vojska postaje potpuno trajna i profesionalna institucija koja postaje nositeljem romanizacije i gradnje infrastrukture. Tamo gdje su kročile rimske legije tamo su se gradile ceste i širila se rimska kultura. Oktavijan je reformirao zapovjedni kadar gdje su rimski zapovjednici i časnici prolazili obuku. Ostala je podjela na centurije i kohorte, a poboljšana je logistika i planiranje. Na granicama je Oktavijan počeo graditi čvrste i trajne utvrde oko kojeg će se kasnije postupno graditi stambene i javne zgrade, tj. početak gradova. Sam razlog za tom odlukom bio je katastrofalan poraz rimskih legije kod Teutoburške šume gdje je vođa Germana Arminije u zasjedi potukao legija Kvintilijana Vara (Goldsworthy, 2003:50).

S druge strane Oktavijan je promijenio vojnu opremu. Rimski vojnici dobivaju prepoznatljiv legionarski oklop zvan *lorica segmenta*.⁴ Uvode se i carsko-galske kacige koje su pružale bolju zaštitu od prijašnjih Montefortino kaciga. Pravokutni štit *scutum* se također poboljšava te on dobiva poznati estetski oblik, koji je bio malo zaobljen radi bolje zaštite. Oružje je i dalje ostalo isto, a jedino se mijenja formacija *testudo*, koja postaje ofenzivno sredstvo koje se sada koristi i na bojnim poljima.⁵ Isto tako Rimljani razvijaju niz manjih formacija za direktno napadanje (Goldsworthy, 2003:54).

Rimljani također usavršavaju i umijeće opsade gradova. Osim jurišnih ovnova, ljestva i opsadnih tornjeva, Rimljani su izgradili znatno bolje i kvalitetnije verzije opsadne artiljerije. Tu se spominju *onager*, *ballista* i *scorpion* (Skupina autora, 2007b:393).

Rimska vojska dobiva promjene što se tiče vojnih jedinica i rodova. Nekad ukinuta konjica vraća se ponovno u legionarski sastav te je rimsko-latinsko konjaništvo dobilo na snazi i važnosti. S carem Tiberijem osniva se pretorijanska garda, koja će kasnije nositi ključnu ulogu u životima careva. Također se preuzima ustroj konjanice od

4 Oklop sačinjen od metalnih traka, koje omogućuju neprobojnost od projektila.

5 Formacija zvana još i „kornjača“, prvotno je služila prilikom opsade kako bi se vojnici obranili od protivničkih projektila.

Parta, koji su koristili teško jurišno konjaništvo naoružano dugim kopljem, a Rimljani su svoje nove jedinice nazivali *cataphractarii* i *contarii*. Uvode se i strijelci, koji su bili zanemarivani u rimskoj vojsci, zvani *sagittarii*. Zbog sve većeg prelaska germanskog stanovništva unutar Rimskog Carstva, Rimljani su koristili to nadolazeće stanovništvo u svoje svrhe te su im dali ime *foederati* (Goldsworthy, 2003:57).

Isto tako i dalje se koriste razne najamničke jedinice, ovisno o provinciji gdje je legija bila smještena, a same jedinice su bile: kretske strijelci, numidski konjanici, balearski pračkaši, trački i galski mačevaoci i dr. Te će jedinice dobiti naziv *auxilia* ili *auxiliary* te će imati ključnu ulogu u budućim ratovima. Važnost rimskog znakovlja također dolazi do izražaja, pa tako legija koja izgubi svoj simbol *aquila* („zlatni orao“) mora biti raspuštena, a u nekim slučajevima i osramočena (Goldsworthy, 2003:58).

Rimsko Carstvo će tijekom 1. i 2. stoljeća i dalje imati osvajačku politiku najviše usmjerenu na Mezopotamiju i Armeniju te na područja preko Dunava. Zbog toga Rimljani vode razne ratove s Partima, Dačanima, Britima, Markomanima, Židovima i dr. Najpoznatiji su ratovi s Partijom, tj. s Perzijom, a i sama pobuna Židova u Judeji je angažirala značajan broj rimskih legija. Unatoč snažnoj i discipliniranoj vojsci Rimsko Carstvo je s carem Hadrijanom prešlo iz ofenzive u defanzivu. Gradit će se sve veći broj utvrđenih mjesta, a sam projekt cara Hadrijana u Britaniji, točnije Hadrijanov zid, pokazatelj je prestanka osvajačke politike (Goldsworthy, 2003:58).

Doba kasnog carstva

Oktavijanov „legionarski“ tip vojske uspio se zadržati do 3.st. kada se zbog političke i ekonomske krize pojavljuju novi problemi. Velika kriza javlja se tijekom Dioklecijanove vladavine kada car uvodi novi način vladavine tetrahiju.⁶ Iz nje je slijedio novi krvavi građanski rat iz kojeg je Konstantin izašao kao pobjednik. Zanimljivo je spomenuti kako je prije bitke na Milvijskom mostu 312. naložio svojim vojnicima da nose križ kao svoj simbol. Nakon pobjede Milanskim ediktom 313. Konstantin je proglasio kršćanstvo slobodnom i dozvoljenom religijom (Skupina autora, 2007b:644).

Konstantin I. Veliki bio je posljednji veliki reformator rimske vojske. U njegovo vrijeme s prestankom osvajanja došlo je do ekonomske krize jer su plijen i robovi bili pokretači gospodarstva. Rimski vojnici su i dalje dobivali plaću, ali su se mogli baviti i civilnim poslovima što se najviše odražavalo na granicama Carstva. Uvodi se ponovno novačenje iz doba Republike kako bi se moglo oduprijeti

6 Vladavina četvorice: Dioklecijan, Maksimilijan, Konstancije Klor i Galerije

sve većim i brojnim napadima barbarskih naroda. To je značilo trenutno podizanje vojske, ali bez profesionalnosti i uvježbanosti (Skupina autora, 2007b:649).

Sukobi s barbarskim plemenima i perzijskim Sasanidima natjeralo je Carstvo na promjenu vojne doktrine. Umjesto prijašnjih otvorenih bitaka gdje je rimska vojska uvijek preuzimala inicijativu, rimska vojska pokušava izbjeći otvorene i velike bitke te su nastojali poraziti neprijatelje u zasjedama i iznenadnim napadima. To je značilo kraj legionarskog tipa vojske, a i s time i samih legionara. Ponovno dolazi do nove i složene podjele rimski vojnih jedinica. Ovaj put rimska vojska se dijeli na Carsku i na pograničnu vojsku. Carska vojska bila je zadužena za vojne pohode i suzbijanje unutarnjih nereda, a u pravilu bila je vrlo dobro organizirana i profesionalna. Carska vojska uspjela je održati legionarski ustroj iz doba Principata, ali je zbog raznih kriza bila primorana ukinuti stare vojne jedinice i uvesti nove (Skupina autora, 2007c:82).

Prva promjena je bila ukinuće pretorijanske garde od strane Konstantina, a same pretorijance zamjenjuju *palatini*.⁷ Palatini su služili u pješastvu, ali i u konjaništvu. Umjesto standardnih legionara, sada su glavni dio vojske činili pripadnici vojne jedinice *legio comitatenses*. Bili su na prvoj borbenoj liniji te su se borili na sličan način kao i legionari. U Carskoj vojsci konjaništvo doživljava preporod. Zbog sve većih upada konjaničkih naroda, poput Huna i Sarmata, Rimljani su bili prisiljeni obnoviti i reformirati konjicu. Obnova je donijela vrlo složenu hijerarhiju konjaništva koje se prvotno dijeli na teško i na lako konjaništvo (Skupina autora, 200c7:83).

Na vrhu hijerarhije teškog konjaništva nalaze se pripadnici *scholae*, tj. vitezovi. Oni su često obnašali dužnost generalove ili careve osobne garde na bojištu te su smatrani najboljim ratnicima koje je Rim mogao okupiti. Oni dobivaju razne epitete uz svoja imena, ovisno o ulozi koju su imali na bojištu. Tako razlikujemo nekoliko tipova *scholae*: *scholae gentiles*, *scholae palatinae*, *scholae clibanarii* i dr. Nadalje postojalo je standardno teško konjaništvo: : *contari*, *catafractari*, *clibanari* i dr. Teško konjaništvo bilo je naoružano dugim kopljima, po uzoru na Parte, te dugim mačevima *spatha*. Koristili su oklop od veriga te zatvorenu kacigu (Skupina autora, 2007c:84).

Preostaje još lako konjaništvo koje je bilo zaduženo na izviđanje i ometanje protivnika. Bili su slabije naoružani te su mogli koristiti oružja na daljinu, poput luka i strijele. Isto tako razlikujemo razne jedinice lakog konjaništva: *equites sagittarii*, *equites promoti*, *equites Dalmatae* i *equites Mauri* (Skupina autora, 2007c:84).

U Carskoj vojsci važnu ulogu ima i lako pješastvo. Pripadnici lakog pješastva koristili su razna oružja na daljinu koja su bila dostupna Rimljanima. Najčešće oružje je luk i strijela, a pračka i koplja za bacanje i dalje se koriste. Novo oružje koje su Rimljani uveli bio je samostrijel, tj. *manuballista*.⁸ Rimljani će svoje nove jedinice lakog pješastva nazivati: bacače koplja *exculcatores*, pračkaše *funditores*, strijelce *sagittarie* i samostrijelce *ballistarie* (Goldsworthy, 2003:208).

S druge strane tu je pogranična vojska koja koristi osnovni tip vojnika zvane *limitanei*. Oni su branili granice Carstva, a mogli su se baviti i civilnim životom, ukoliko je bilo potrebno. Pogranična vojska je često uz utvrde gradila i gradove gdje su vojnici i njihove obitelji mogli živjeti. Najveći problem bili su napadi barbarskih vojski, kojih je bilo znatno brojnije od rimskih. Unatoč nepoznavanju opsadnog umijeća ratovanja, barbarski narodi su uspjeli otjerati Rimljane s granice dalje u unutrašnjost Carstva (Goldsworthy, 2003:209).

Što se tiče vojne opreme i ona doživljava promjene. Poznata legionarska oprema, kao što su *lorica segmenta* i pravokutni štit *scutum*, bili su ukinuti te se uvela oprema koje su koristile pomoćne jedinice. Tako teško pješastvo dobiva ovalni štit, duži mač *spatha*, kacigu intercisu, borbeno koplje te oklop od veriga. Tako vojske Zapadnog i Istočnog Rimskog Carstva dobivaju srednjovjekovni izgled te se približavaju izgledu vojskama barbarskih naroda (Goldsworthy, 2003:209).

Sam proces „barbarizacije“ pogodilo je Rimsko Carstvo, pogotovo Zapadno. Sve veći broj časnika i generala bilo je germanskog podrijetla, a imali su rimsko građansko pravo. Isto tako broj vojnika u rimskim legijama činili su barbari, dok je broj rimsko-latinskih vojnika opadao. Utjecaj barbarskih foederata bio je vidljiv i u vojnoj opremi. Isprva su foederati koristili opremu pomoćnih jedinica ili auxiliary, a zatim su nametnuli svoj utjecaj i standardnoj vojsci te je i ona počela koristiti sličnu opremu (Skupina autora, 2007c:85).

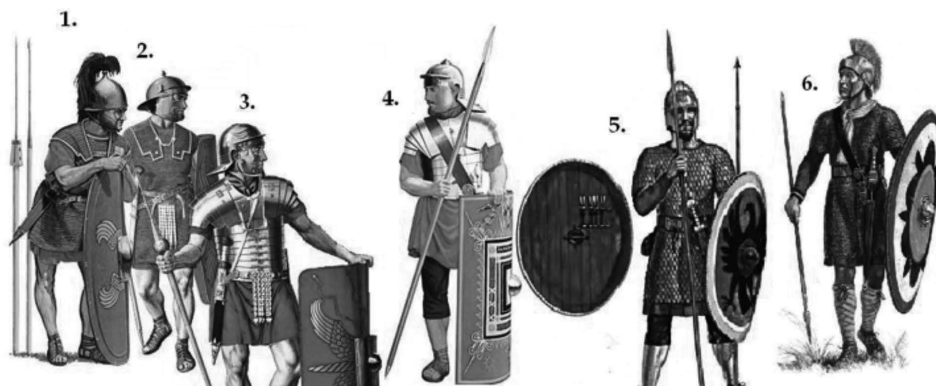
Istočno Rimsko Carstvo je nove barbarske jedinice nazivalo *symmachi*, a njihov broj na Istoku bio je znatno manji u usporedbi sa Zapadom. Kako se Zapad sve više „barbarizirao“, tako se Istok sve više „helenizirao“. Grčki jezik postaje dominantan, a sama vojska Istočnog Carstva razvija se neovisno od Zapada. Istočno Carstvo uspjelo je zadržati organizaciju i ustroj koje je donio Konstantin. Samo Carstvo je najviše bilo utjecano od perzijskih Sasanida, kako kulturno tako i vojno (Skupina autora, 2007c:85).

U 5. stoljeću sve veći broj naroda prelazio je granice Zapadnog i Istočnog Rimskog Carstva. Prvi veći

7 Smatrana zamjenom za pretorijance, palatini su bili najbolji i najelitniji ratnici koje je Car mogao okupiti

8 Manja verzija opsadne baliste te su radile na sličan način.

1. 55BC 2. 15AD 3. 100AD 4. 200AD 5. 290AD 6. 400AD

Evolucija rimskih vojnika kroz razdoblja

Carstva označilo je kraj rimske vojske, ali preživjeli Bizant uspio je održati tradiciju i nasljedstvo koje su stari legionari utemeljili.

Summary

Karlo Kimer, Roman Army

The roman army was the biggest and the most powerful military force at the time of its existence. It managed to bring about the transformation of small workings on the Seven Hills into an enormous kingdom which encompassed an area from

sukob dogodio se 378. kod Adrianopola gdje su Goti porazili vojsku rimskog cara Valensa, koji je i sam umro. Nakon toga velik broj naroda, potaknuti od strane Huna, bježalo je u Zapadno Rimsko Carstvo. Vojska Z.R.C-a nije mogla izdržati toliki pritisak te je često podmićivala ili regrutirala nadolazeće narode u svoju korist (Skupina autora, 2007c:18).

Najopasnija situacija za Z.R.C. bila je provala Huna pod vodstvom Atile, koji je poharao cijeli Panoniju i Balkan. Unatoč sve većim teritorijalnim gubitcima, Carstvo je uspjelo okupiti združenu rimsko-barbarsku vojsku.⁹ Konačan obračun s Hunima dogodio se 451.g. kod Katalunskih polja gdje je bitka završila neodlučeno, ali su se Huni povukli natrag u Panoniju. Unatoč tome Carstvo se nije moglo izvući iz krize te je konačno palo 476.g. Istočno Rimsko Carstvo ili Bizant uspjelo je opstati znatno duže te je i dalje nosilo tradiciju rimske kulture, ali i tradiciju rimske vojske (Skupina autora, 2007c:43).

Zaključak

Zahvaljujući upornosti i predanosti svojih vojnika, rimska vojska uspjela je stvoriti tada najveće carstvo u Europi. Bile su nužne brojne reforme i promjene kako bi se vojni stroj doveo do savršenstva. Sam vrhunac rimske vojne povijesti pripada dobu Principata i ranog Carstva. U to doba rimska vojska dobiva karakterističan i prepoznatljiv izgled koji će potrajati nekoliko stoljeća. Unatoč dobroj uvježbanosti i disciplini, rimska vojska se nije mogla nositi s krizama koje su pogađale Rimsko Carstvo. Sve veći broj naroda prelazilo je granice Carstva te su postupno prisiljavali Rimljane na povlačenje. Rimska vojska doživjela je velike pobjede, ali i poraze koji su ih rijetko natjerali na predaju. Pad Zapadnog Rimskog

Portugal on the west to Mesopotamia on the east. Just as any other army did, the Roman army went through many periods of reform and reorganization and was thus developing analogously to the state and the Roman society. It was paramount in establishing Romanization and setting up the infrastructure, and therefore in forming the Roman civilization.

Literatura

1. Drury, Ian, 2000. History of warfare, The Times, London.
2. Goldsworthy, Adrian, 2003. The complete Roman army, Thames & Hudson Ltd., London.
3. Ogorec, Marinko, 2011. Pješaštvo, Alfa, Zagreb.
4. Le Bohec, Yann, 2001. The Imperial Roman Army, Routledge, London.
5. Mc Nab, Chris, 2013. The Roman Army: The Greatest War Machine of the Ancient World, Sterling, London.
6. Opća enciklopedija, 1977. Jugoslavenski leksikografski zavod, Zagreb.
7. Skupina autora, 2007.a Helenizam i Rimaska Republika, Europapress holding d.o.o, Zagreb.
8. Skupina autora, 2007.b Rimsko Carstvo, Europapress holding d.o.o, Zagreb,
9. Skupina autora, 2007.c Kasno Rimsko Carstvo i rani srednji vijek, Europapress holding d.o.o, Zagreb,
10. Vojna enciklopedija, 1959. Izdanje redakcije vojne enciklopedije, Beograd.

Internetski izvori

1. The Roman Army, Posjećeno 9.5.2015. <http://www.roman-empire.net/army/army.html>

⁹ Tu vojsku su činili Rimljani, Vizigoti, Franci, Burgundi, Saksoni i Alani.